

Preventivní péče v knihovnách

Národní knihovna České republiky, Odbor ochrany knihovných fondů

P. Vávrová, J. Neoralová, D. Hřebecká, K. Kocová

Teoretická část: Materiály knihovných fondů (papír, lepenka, useň, textil, plasty), jejich typy poškození a degradace. Optimální podmínky uložení knihovných fondů a mobilií historických knihoven a jejich monitoring. Kontrola biologického napadení, možnosti dezinfekce či dezinsekce. Detekce plyných polutantů a prachu poškozující knihovní fondy, vznikající v interiéru i pronikající z exteriéru. Šetrná manipulace, vystavování knih, transport, ochranné obaly, ochrana v badatelkách, zabezpečení fondů před živelnými pohromami, haváriemi či kriminálními útoky. Kolečko první pomoci, sady první pomoci

Praktická část: Praktická výuka bude rozdělena do 3 pracovních stanovišť, které účastník během kurzu všechna vystřídá.

Stanoviště 1: Praktické ukázky měření parametrů klimatu – teplota, RH vzduchu, prašnost, světelné parametry, stěry, apod.

Stanoviště 2: Praktické ukázky materiálů na výrobu ochranných obalů, typy ochranných obalů, adjustace apod.

Stanoviště 3: Praktické ukázky sad první pomoci, kolečka první pomoci, postupy první pomoci v případě havárií

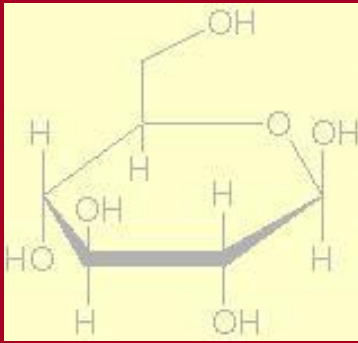
**Vzdělávací kurzy knihovníků v oblasti ochrany knihovných fondů
(v rámci podprogramu VISK 2)**

Preventivní konzervace

- Soubor opatření, která můžeme udělat pro prodloužení životnosti a zlepšení stavu materiálů.
- Můžeme ovlivnit!!!
- Cíl - s minimem úsilí, času a financí, prodloužit životnost o co nejdelší čas.

• Celulóza

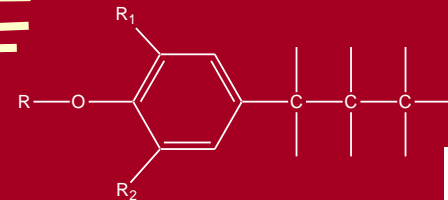
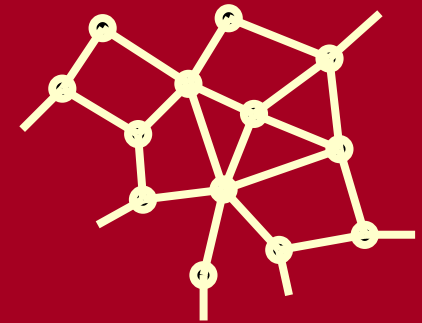
β -D-glukopyranóza

• Hemicelulózy

• Lignin

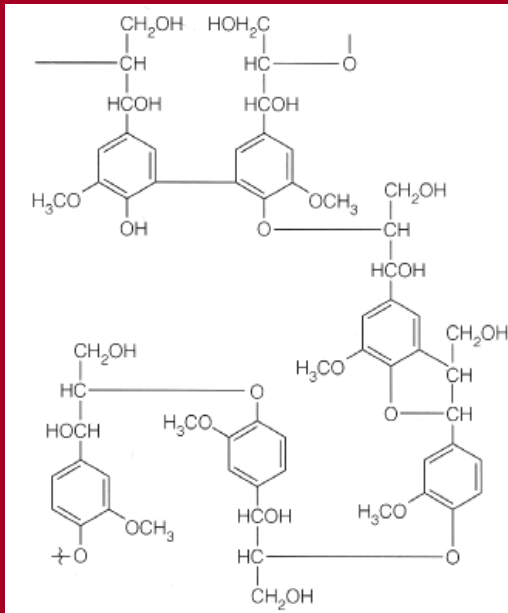
• Doprovodné tzv. extrahovatelné látky

organického nebo anorganického charakteru

ze dřeva a z výroby papíru

ionty kovů z technologické vody

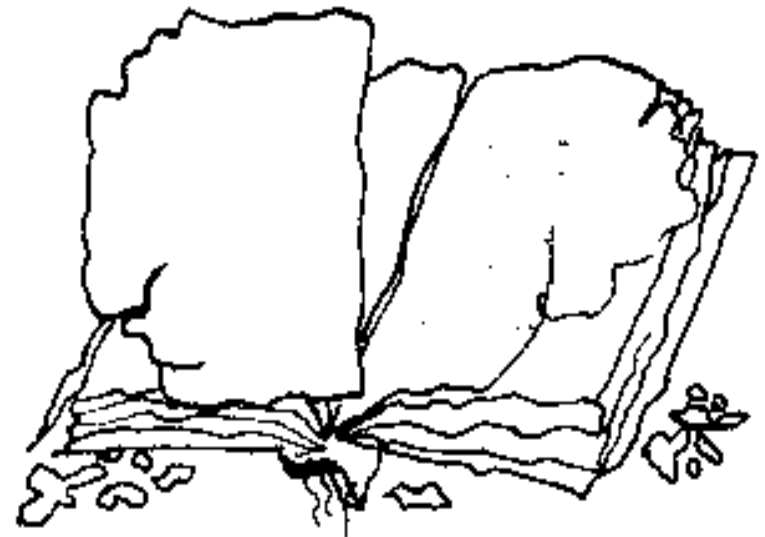
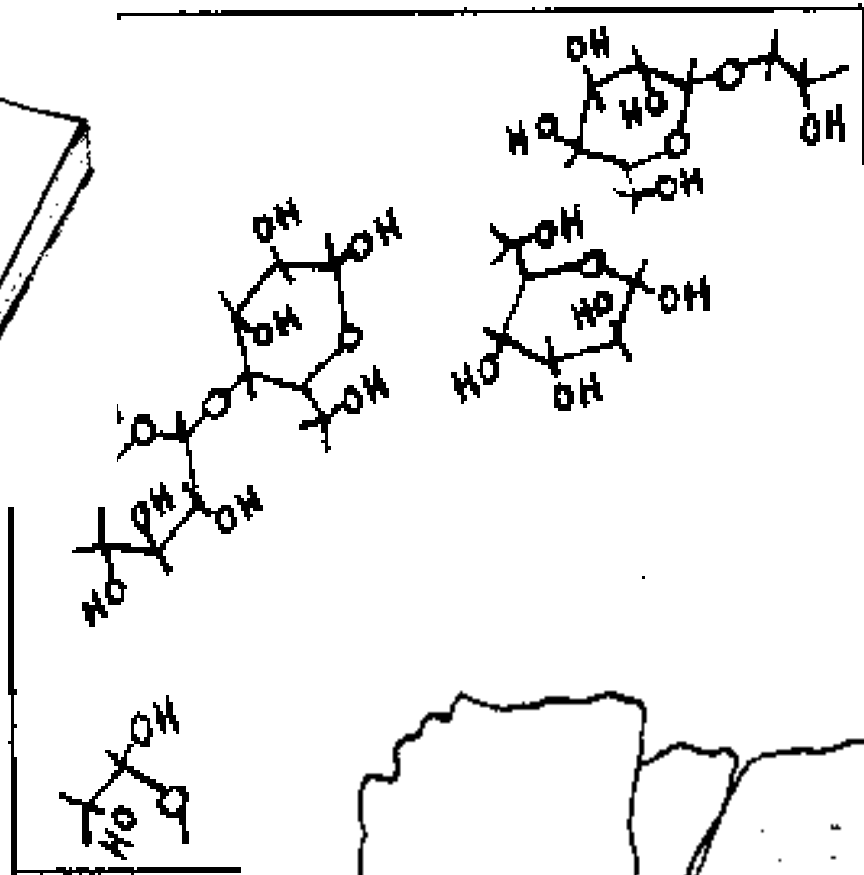
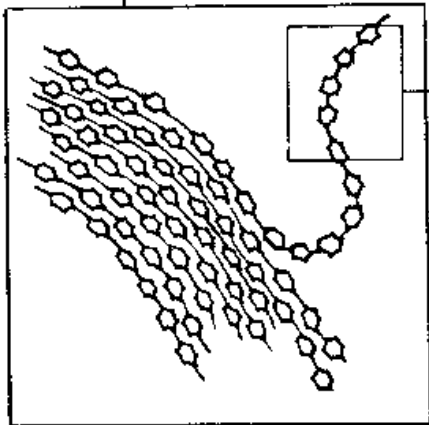
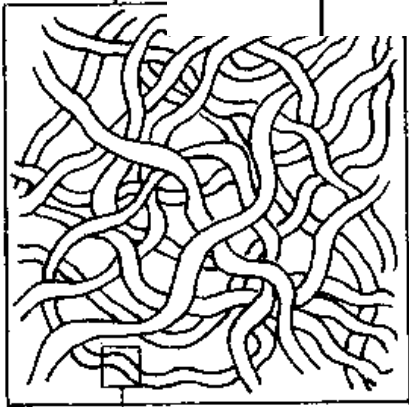
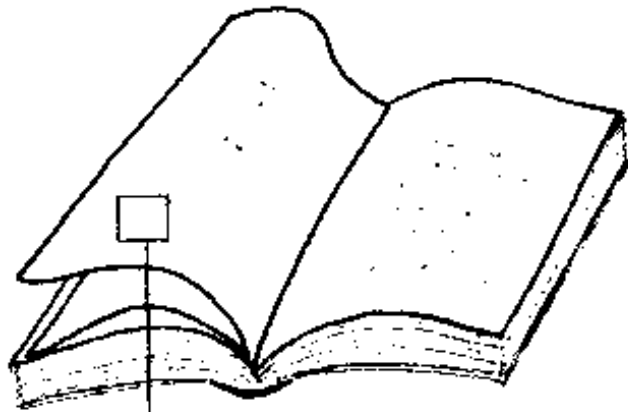
pryskyřice, klíždla

Chemické složení papíru

	Dřevo		Bavlna
	jehličnaté	listnaté	
Celulóza [%]	43	43	93-96
Hemicelulózy [%]	~28	~38	1-2
Lignin [%]	23-33	16-25	0
Doprovodné látky [%]	5-8	2-4	3-4*
Popel []	~1	~1	~1

porck

Další materiály knihovných fondů

- Textil (plátno, samet, hedvábí, ...)
- Pergamen
- Useň
- Plasty (PVC, polyuretany, polyetylen, polypropylen, ...)
- Kovy
- Fotografické techniky
- .....

Degradace materiálů knihovných fondů

Vnitřní degradační faktory

- druh papíroviny
- kvalita výchozích surovin
- chemické složení papíroviny
- plniva
- klíždla
- barviva
- nečistoty z provozních vod a technologií

Degradace materiálů knihovných fondů

Vnější degradační faktory

- teplota
- relativní vlhkost
- čistota prostředí (prach, ...)
- účinek oxidů síry a dusíku, ozónu
- světelná energie
- biologičtí škůdci (plísně, bakterie, hmyz)

= preventivní konzervace - cílem je udržovat parametry prostředí v určitém rozmezí a hlavně na konstantní hladině - nesmí kolísat!

Rychlost degradačních reakcí

- Teplota ovlivňuje velikost rychlostní konstanty
- Závislost udává Arrheniova rovnice:

$$k = A \cdot e^{-E_a/RT}$$

A – srážkový faktor (číslo, které vyjadřuje pravděpodobnost účinné srážky)

e – základ přirozeného logaritmu, Eulerovo číslo (e = 2,718)

E_a – aktivační energie

R – univerzální plynová konstanta (R = 8,3143 J/K x mol)

T – termodynamická teplota v Kelvinech

Umělé stárnutí materiálů knihovných fondů

- Postihnutí změn vlastností papíru při dlouhodobém uložení v archivních a knihovných depozitářích v relativně krátkém čase - simulace degradačních procesů - tzv. **umělé stárnutí**
- norma ISO 5630/1 - 3 dny umělého stárnutí při teplotě 105 ± 2 °C odpovídají přibližně 25 letům přirozeného stárnutí
- zkoušky umělého stárnutí i při dané hodnotě RH, např. norma ISO 5630/3 obsahuje podmínky: 80 °C a 65 % RH.
- Zkoušky se provádějí v klimatizačních komorách a reguluje se T a RH, existují i komory s vlivem polutantů (oxidy síry, dusíku) nebo s UV a VIS zářením - xenotesty.

Preventivní konzervace a podmínky uložení

- udržovat T a RH v určitém rozmezí a hlavně konstantní, nesmí kolísat!!!
- T v rozmezí 2-18 °C, optimum 18±2 °C
- RH 30-50 %, optimum 50±5 %
- Světlo – musí se odfiltrovat UV záření (tedy vlnové délky pod 400 nm) a intenzita světla se musí udržovat do 50 luxů
- Sledovat množství polutantů SO₂, NO_x, O₃ do 5-10 g.m⁻³, prachové částice do 50 g.m⁻³

Měřicí systémy a zařízení na měření a regulaci klimatu – v depozitářích i výstavních prostorech

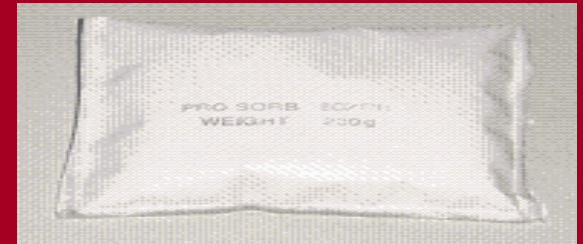
Teplotně vlhkostní čidlo

Světelné čidlo

Prachoměr Microdust Pro

Termohygrometr Commeter S 3120

Preventivní konzervace - vytvoření ochranného obalu

PLOTTER KONSBERG X 22

Mechanická očista od prachu a nečistot

– manuální x strojní

DEPULVERA®

První pomoc při katastrofách

Havarijní box

Kolečko první pomoci
MCK Brno
– aktualizace pro
knihovny

Děkuji za pozornost.

Petra.Vavrova@nkp.cz